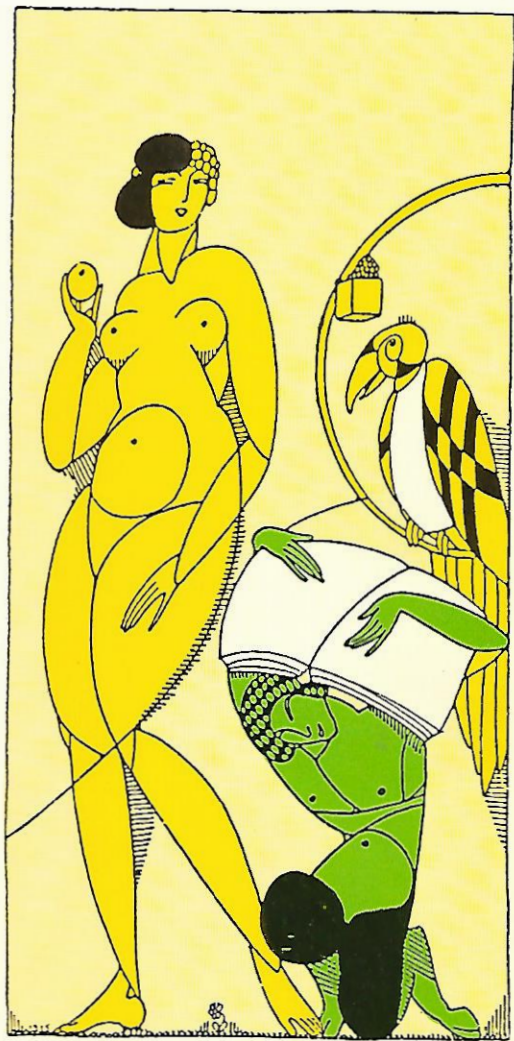


Albert Bastardas i Josep Soler (eds.)



SOCIOLINGÜÍSTICA I LENGUA CATALANA

EMPÚRIES

A. Bastardas, Ch. Bierbach, E. Montaner,
J. Soler, M. Strubell, M. T. Turell,
A. Tuson, M. À. Viladot

Sociolingüística i llengua catalana

Introducció i edició a cura
d'Albert Bastardas i Josep Soler

Editorial Empúries

Barcelona

Introducció

Els esdeveniments històrics a què s'ha vist sotmesa la comunitat de llengua catalana, en especial des del segle XVIII, han produït contemporàniament l'existència d'una societat altament sensibilitzada pel fenomen lingüístic. Així com en altres societats *normals* el fet de parlar una varietat lingüística determinada no és vist per un conjunt ampli de la població com un fenomen d'atenció i de preocupació conscient —i, en tot cas, és només matèria d'interès per als lingüistes o per a alguns sociòlegs— a l'àrea lingüística catalana el tema de la llengua és una qüestió d'interès públic, d'atenció per part dels mitjans de comunicació i de les institucions polítiques, i d'actuacions militants i de reaccions emotives per part de nuclis importants de la població. Aquest fet, doncs, de la consideració *conflictiva* i, per tant, conscient, de la varietat lingüística utilitzada, fa que els individus tinguin correntment opinions i avaluacions respecte dels temes lingüístics, representacions de la realitat que, sovint, poden ser guiades per hipòtesis errònies i per concepcions caduques o poc rigoroses sobre la situació que viuen.

Precisament per tractar d'intervenir sobre aquestes interpretacions i per contribuir a facilitar una comprensió objectiva i no superficial de la situació lingüística als Països Catalans hem volgut crear el llibre que teniu a les mans. Des dels centres universitaris o des d'altres organismes de recerca —tant del nostre país com de l'estranger— hi ha hagut persones que han anat pensant sobre alguns dels temes que en relació al fenomen lingüístic es produeixen avui a l'àrea catalana i hi preocupen. Per això ens ha semblat que fóra bo de divulgar les seves reflexions i elaboracions teòriques, a

Coberta: Enric Satué

© 1988: els autors dels treballs o els seus hereus

Propietat d'aquesta edició:

Editorial Empúries, S. A., Marià Cubí, 92, 08021 Barcelona

Primera edició: octubre de 1988

ISBN: 84-7596-166-5

Dipòsit legal: B. 35.308 - 1988

Impressió a Novagràfik, S. A., Puigcerdà, 127, 08019 Barcelona

fi d'avançar col·lectivament cap a una percepció més clara i més lúcida de la realitat que ens envolta (i que protagonitzem quotidianament) i cap a unes possibilitats de transformació per mitjà d'accions rigoroses i ben fonamentades.

La perspectiva des de la qual s'ha enfocat l'estudi d'aquests temes, que poden ser avui de molt d'interès per a la societat catalana, és la perspectiva *sociolingüística*. Des d'aquesta aproximació —a la creació i a l'avenç de la qual han contribuït decisivament molts estudiosos dels Països Catalans, i, en primer lloc, Lluís-Vicent Aracil— és possible de començar a entendre, entre altres coses, allò que per a la Filologia tradicional i per a la Lingüística Chomskyana era molt difícil d'explicar: la reproducció i/o l'extinció de les llengües, és a dir, l'ús o el desús dels codis lingüístics particulars. Mentre la Filologia o la Lingüística *estricta* tenen com a centre dels seus estudis l'estructura, el *corpus* de la llengua, la Sociolingüística, complementàriament, hi té l'ús, és a dir, la llengua com a activitat, com a comportament social. Des de la nova perspectiva podem entendre, doncs, per què una llengua *normal* pot esdevenir minoritària, per què i com pot arribar a desaparèixer un idioma o bé pot recuperar-se i esdevenir estable, quin ordre hi ha en les variacions del comportament lingüístic dels individus, com funciona la interacció comunicativa dels humans, etc.

Ja que la perspectiva sociolingüística se centra en les condicions d'existència dels idiomes i de les seves diverses varietats i en l'actuació comunicativa dels individus, el seu enfocament és global i interdisciplinar, en el marc de la unitat bàsica de les ciències socials. Els condicionants sòcio-culturals, polítics i econòmics hi són presents alhora per tal com els diferents plans de la realitat actuen també ensems i de forma interrelacionada damunt del fet lingüístic, i donat que el propi fet lingüístic té interconnexions globals amb aquests altres nivells. En la línia, doncs, de l'evolució d'altres disciplines científiques, com ara la Física o la Biologia, i sense oblidar que els seus actors principals són els éssers humans —amb les seves vivències i amb els seus sentiments—, la Sociolingüística adopta una aproximació general ecològica i integral, i cerca, així, de descobrir les estretes interrelacions que es produeixen entre la llengua i la societat.

Aquest marc, ampli i de límits de vegades poc clars, que abraça la Sociolingüística, inclou línies diverses de recerca que, tot i respondre a qüestions pertanyents a la mateixa perspectiva científica general, accentuen un o altre angle d'interès o bé segueixen un o altre punt de vista —amb metodologia diversa— lligat amb les diferents aproximacions existents en el conjunt de les disciplines sòcio-culturals. Aquesta obra, doncs, recull algunes d'aquestes línies diverses i complementàries de recerca, i, en concret, les que ens han semblat més rellevants per a la comprensió de la situació sociolingüística actual dels Països Catalans. Les línies seleccionades responen tant a una visió *macro*, més enfocada cap a la societat en tant que fet global, com a una orientació *micro*, més centrada en l'experiència individual. Alguns dels temes que hem seleccionat —per exemple, els més treballats per la sociolingüística pròpiament catalana, com ara la minorització o la normalització— estan tractats més des d'un punt de vista de síntesi i de divulgació de les grans idees produïdes que no pas de revisió i de valoració bibliogràfica general. En canvi, les temàtiques menys presents en els treballs autòctons —però sí desenvolupades en alt grau per la sociolingüística internacional— han estat enfocades més prioritàriament a partir d'aquest darrer angle d'examen de les aportacions de les diverses escoles existents.

Hem volgut explícitament que la perspectiva i el to general de l'obra fossin rigorosos i objectius, és a dir, científics, i fugissin, per tant, de declaracions entusiastes d'*afirmació nacional*, fàcilment i comprensiblement produïbles en tractar els temes lingüístics al nostre país, donats els esdeveniments pels quals la comunitat lingüística catalana ha hagut de passar i l'ambigua situació actual. Tots els autors, doncs, hem intentat de tractar els temes fent un esforç de claredat, de seriositat i de profunditat, sempre necessari, però encara més ineludibles en tractar d'afers humans que poden afectar les emocions i les actuacions dels éssers que en són protagonistes.

A part, però, de la rigorositat i seriositat de les contribucions, els textos dels diferents autors reflecteixen la rica diversitat de perspectives, de temes i d'estils d'una obra eminentment col·lectiva. Establerts simplement pels coordinadors del llibre els temes a tocar

i unes indicacions programàtiques molt generals, cada col·laboració ha estat reproduïda bàsicament tal com ha estat rebuda i expressa, doncs, la personalitat, els interessos i les formes expositives de cada autor, que poden ser divergents en cada cas.

La situació actual de la llengua catalana, cal explicar-la, prioritàriament, des d'una perspectiva històrica i social que contempli l'entrellat de causes endògenes i exògenes que l'han produïda. En aquest volum que ara teniu a les mans es tracen unes interpretacions possibles del seu passat, present i futur. Les causes estrictament lingüístiques que explicarien els canvis pels quals ha passat el català no són estudiades. El motiu principal rau en la pròpia orientació que s'ha volgut donar a aquest llibre en conjunt, que no pretén pas cercar explicacions purament lingüístiques dels canvis, sinó, sobretot, les raons de tipus social, polític i cognitiu que emmarquen tota transformació i que en bona part la determinen.

Per tal de caracteritzar la dinàmica sociolingüística actual del català aquest llibre s'ha estructurat, doncs, entorn d'aquestes tres grans parts: el passat, el present i el futur. Els articles d'Enric Montaner —lamentablement mort poc abans de la impressió d'aquesta obra— i de Miquel Strubell analitzen, respectivament, les dues grans causes que han portat a la situació actual: les de tipus polític-cultural (el procés de minorització de la llengua i la seva dinàmica històrica i lingüística) i les de tipus predominantment socio-econòmic (la immigració com a resultat del procés de modernització i d'industrialització i les conseqüències que se'n deriven: la integració o no dels immigrants en la societat catalana).

La segona part del llibre s'encara al present de la llengua catalana. Com a resultat dels processos anteriors, l'àrea històrica del català és avui bilingüe, i per tant amaga un seguit de conflictes lingüístics a nivell individual i social. Àngels Viladot defineix des d'una aproximació psicolingüística què vol dir ser competent en català. Parteix del fet que el català encara és en bona mesura una segona llengua per a una part notable de la població, i considera els factors situacionals, cognitius, actitudinals i ambientals que en condicionen l'aprenentatge. Analitza, igualment, les grans alternatives escolars que, amb diferents objectius integradors, s'han plantejat arreu on hi ha comunitats amb contacte de llengües.

Teresa Turell i Amparo Tuson, per la seva banda, estudien dos aspectes complementaris de l'ús lingüístic. Teresa Turell presenta, des de la perspectiva macrosociolingüística i en la línia d'estudis quantitius encetada per William Labov, la relació entre grups socials establerts —segons sexe, edats, posició econòmica o ètnica, nivell d'instrucció, etc.— i ús lingüístic. És en base a aquesta relació que s'estableixen les nocions d'estil, de varietat i de canvi lingüístics. Des de la perspectiva macrosociolingüística i en la línia d'estudis qualitius de John Gumperz, Amparo Tuson analitza les relacions comunicatives entre els individus. El centre del seu treball són les inferències que els parlants fan a partir de les converses en què es troben. L'estudi dels fenòmens comunicatius en el seu context conversacional contribueix a aprofundir el nostre coneixement sobre com es formen els grups socials i com i per què es mantenen les diferències lingüístiques. Tot amb tot, encara no tenim avui en dia una resposta satisfactòria a la qüestió bàsica de com es relacionen les avaluacions microsocials amb les característiques macrosocials de la llengua extretes per abstracció estadística.

El comportament lingüístic depèn de la manera com els parlants es representen cognitivament les seves característiques psicològiques i socials, així com de la seva definició subjectiva de les situacions en què es troben segons les seves normes i objectius socials i individuals. En aquest sentit, les representacions cognitives són uns mediadors molt importants entre la llengua i el context social. Aquest és el tema de l'article de Christine Bierbach que confronta les teories socio-psicològiques i les seves metodologies per a aproximar-nos al concepte d'actitud lingüística, tant en el marc internacional com en l'aplicat al català. Donada la ubiqüitat de les actituds, aquestes han estat molt usades com a conceptes explicatius en investigacions sociolingüístiques. Certament, com l'autora emfasitza, els comportaments verbals, que són un domini social influenciat per un conjunt complex de mecanismes cognitius, generalment condicionen les actituds i les percepcions pròpies i d'altri. L'estudi de les actituds és, doncs, un complement necessari de totes les altres perspectives en llengua i comunicació.

La tercera part d'aquest llibre està dedicada al «futur» de la llengua catalana. La planificació lingüística és el resultat de l'es-

forç cooperatiu de les autoritats polítiques, econòmiques, educatives i lingüístiques. Les dues perspectives complementàries que intervenen en tot procés de planificació —l'extensió de l'ús de la llengua i la seva normativització i estandardització— són tractades per Albert Bastardas i Josep Soler, respectivament. Albert Bastardas estudia els grans factors determinants de l'ús lingüístic. Per això caracteritza els processos de normalització lingüística i n'extreu una possible tipologia que aplica després al cas del català. Josep Soler defineix el concepte de norma lingüística, dins del marc més ampli de les normes socials, i l'usa per a caracteritzar la norma estàndard i no-estàndard, tant en la teoria sociolingüística com en el cas particular del català. Per referència al concepte de norma, planteja el problema de la correcció/incorrecció en la llengua en la vessant social i individual.

La Sociolingüística és, doncs, una aproximació interdisciplinària al problema de les interaccions del comportament lingüístic, individual i social. Amb aquest llibre hem pretès difondre la seva perspectiva i els seus diferents mètodes. Per això s'ha volgut donar en cada article una definició dels conceptes que hi apareixen, la seva aplicació en un marc internacional i català i la bibliografia més rellevant sobre el tema. Per sobre de tot, però, aquest llibre vol estimular l'estudi del complex entrellat de causes que mouen tota actuació lingüística. L'aplicació racional i productiva dels coneixements sociolingüístics pot ser una contribució fonamental a la transformació de la situació actual del català i al canvi social.

ALBERT BASTARDAS I BOADA
JOSEP SOLER I CARBÓ

í

El passat

Albert Bastardas i Boada

La normalització lingüística: l'extensió de l'ús

NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA I EXTENSIÓ DE L'ÚS:
CARACTERITZACIÓ GENERAL I CONCEPTES BÀSICS

Entendrem com de *normalització lingüística* —terme creat per Lluís V. Aracil (1965)— aquells processos que determinades *comunitats lingüístiques*, subordinades políticament durant un llarg període històric, emprenen per tal de construir les condicions necessàries que assegurin la seva plena normalitat i estabilitat futures en tant que conjunt humà de llengua diferenciada. Aquest procés comporta generalment el reemplaçament de l'ús de l'idioma foraster— el del grup nacional dominador— pel d'una varietat lingüística pròpia sorgida de la comunitat autòctona, en totes aquelles funcions interiors que el primer havia vingut ocupant per raó de l'estat de dependència política de la comunitat sotmesa. Aquestes *funcions comunicatives* servides pel codi del grup nacional foraster, detentor del poder polític i militar, corresponen generalment a aquelles que per la seva condició de públiques poden ser més fàcilment objecte de control per part de les institucions polítiques constituïdes. Així, la utilització de l'idioma *allòcton* i la marginació de l'*autòcton* és, sovint, norma habitual en aquests casos en les funcions dels àmbits pròpiament governamentals (autoritats polítiques, administració, etc.), en les de l'ensenyament organitzat, en les dels mitjans de comunicació de masses, en les relacions escrites de les empreses privades, en els anuncis i avisos públics en general, etc., des d'on s'haurà pogut estendre, segons els casos, cap a àrees de conformació més particular, com ara els usos escrits de la comu-

nicació interpersonal, la creació literària i, fins i tot, cap a les pròpies relacions orals no-formals entre individus —primer amb persones alloglotes i després també a l'interior del propi grup nacional subordinat.

Aquestes situacions històriques de dependència política, produïdes en general a través d'unions dinàstiques, de victòries militars i/o de pactes diplomàtics, poden resultar finalment no sols en processos d'extensió de l'ús de l'idioma de la nació dominant sinó també molt sovint en la reducció correlativa de les funcions dels codis propis dels grups dominats. Aquesta dinàmica pot portar fatalment a l'extinció gradual dels idiomes d'aquests col·lectius dependents, objectiu, de fet, sovint cercat conscientment per les potències detenedores del poder en base al seu desig d'assimilació lingüística de les poblacions annexades, com ho exemplifiquen els casos de les llengües cèltiques a Anglaterra, de l'occità, el bretó, el basc o el català a França, o el galleg, i també el basc i el català, a Espanya. La sostracció del poder polític per part de la nació dominant permet a les classes dirigents d'aquesta d'anar imposant a les poblacions subordinades determinades disposicions normatives que porten a introduir la utilització de la llengua al·lòctona i la prohibició de l'ús de l'autòctona en les funcions del tipus institucional i públic que abans ja hem assenyalat (Balibar i Laporte, 1976; Ferrer, 1985; Aracil, 1983 i 1986). Enfront d'aquestes accions del poder estatal, titular del monopoli de la coacció violenta i, sovint en aquests casos històrics, sense cap reconeixement de drets democràtics ni a nivell individual, les poblacions subordinades s'han d'anar adaptant forçosament a la situació i, doncs, anar-se bilingüitzant gradualment al llarg de l'escala social, dinàmica enormement ajudada més contemporàniament per l'existència del sistema general d'escolarització.

En aquest marc, el fenomen de la substitució generacional de la població afavoreix l'aprenentatge lingüístic i el canvi en els comportaments, factors que poden anar provocant l'acceleració de la bilingüització generalitzada de les societats subordinades i igualment l'abandó global de l'ús del seu idioma propi fins i tot com a llengua habitual de les funcions de comunicació personal privada, moment en què la transmissió natural de la llengua subordinada

a la pròxima generació quedarà interrompuda i s'acomplirà l'eliminació del codi. De manera semblant, però, i, d'acord amb el context històric, la renovació generacional pot dur a una expansió d'idees i d'actituds de resistència i de lleialtat a la pròpia llengua, que no sols pot perpetuar l'ús de l'idioma autòcton en funcions privades sinó que pot produir l'inici de moviments de reivindicació de les llibertats nacionals i de normalització lingüística.

La situació de dependència política pot tenir en alguns casos també altres efectes igualment importants per a la continuïtat de les comunitats subordinades, com ara permetre fàcilment que importants contingents de població del grup nacional dominant traslladin la seva residència als territoris annexats, en especial si en aquests s'hi desenvolupen fases més avançades del procés d'industrialització o si les oportunitats laborals hi són més nombroses (ex. el País de Galles, tots els Països Catalans, Euskadi, etc.). Aquesta irrupció de població que duu amb ella l'idioma de la nació dominant es converteix —en especial si el desplaçament és realment massiu— en un altre factor a favor de la llengua al·lòctona en el procés de substitució global del codi propi pel foraster, que ja s'havia iniciat per mitjà de la subordinació política. Donada la bilingüització força generalitzada de les poblacions natives i l'ús públic hegemònic de l'idioma al·lòcton, l'arribada de contingents importants de població del grup dominant i majoritari de l'estat pot provocar l'augment de l'ús del codi foraster per part del col·lectiu subordinat, el qual el podrà utilitzar en les seves relacions amb els nousvinguts —en especial en el cas de la primera generació— donat que aquests no són inicialment competents en la llengua de la comunitat receptora. En molts casos, la presència d'aquests individus immigrants facilita els matrimonis mixtos, amb un cònjuge de cada origen lingüístic, fenomen que, en un context de predomini del bilingüisme en el conjunt autòcton i de monolingüisme en el d'origen dominant, pot tendir a convertir-se en un poderós mecanisme de minorització del primer dels grups i d'increment, en conseqüència, de la població que rep com a primera llengua l'idioma inicialment al·lòcton. En aquest context, les comunitats lingüístiques políticament subordinades poden veure globalment accelerat el procés d'extinció del seu codi propi, pel fet de

l'augment de l'ús de l'idioma dominant en els àmbits públics i, especialment, privats, que pot comportar aquesta presència massiva de població alloglota a l'interior mateix de la societat subordinada.

Moltes d'aquestes situacions típiques de dependència política i de subordinació lingüística han pogut ser modificades durant els segles XIX i XX, gràcies especialment a l'aparició i extensió d'ideologies que afavorien el sistema democràtic, les que durant el romanticisme valoraven els continguts nacionals propis enfront dels forasters i, posteriorment, les que defensaven el dret d'autodeterminació dels grups nacionals. Aquestes noves idees van provocar en les col·lectivitats subordinades la formació de moviments reivindicatius —més o menys potents segons els casos— d'autogovern i del que avui anomenem normalització lingüística. Alguns cercles de les nacionalitats subordinades començaren a propagar les idees autodeterministes i irredentistes i a constituir organitzacions cívico-polítiques amb el propòsit de treballar per la consecució d'aquests objectius. Segons l'atzar de les conjuntures político-militars internacionals —de gran importància en aquests processos—, el grau d'acceptació que entre el grup subordinat tenien les noves idees, i la correlació de forces entre la nació dominant de l'estructura estatal constituïda i les comunitats subordinades, algunes d'aquestes últimes van poder esdevenir col·lectivitats políticament diferenciades, ja fos com a estats plenament sobirans (Hongria, Finlàndia, Noruega, etc.) o bé com a entitats confederades, federades o autònomes a l'interior d'organitzacions estatals compartides amb més d'una nació (Txecoslovàquia, Iugoslàvia, Bèlgica, Unió Soviètica, etc.).

En anar triomfant els moviments reivindicatius i canviar la situació de subordinació política anterior, les comunitats lingüístiques que ho aconseguiren, mogudes per un sentiment d'afirmació de la pròpia identitat nacional i de diferenciació de l'antic grup dominant, van iniciar formalment processos de normalització lingüística que tenien com a objectiu la pròpia consolidació en tant que entitat cultural i lingüística separada, donant a un varietat referencial comuna del codi autòcton les funcions socials que fins aleshores complia l'idioma de la nació antigament dominant. Com que, en molts de casos, l'absència de funcions públiques havia fet impossible l'existència d'unes normes gramaticals i lèxiques gene-

ralment assumides pel conjunt de la població, va caldre dur a terme el subprocés conegut per *normativització*, *codificació* o *estandardització*, que consagrés uns atributs formals unitaris i supradialectals, per tal de fer possible que l'idioma autòcton pogués ser usat sense problemes d'estructura en els àmbits públics, on aquests aspectes són importants. En força ocasions existien ja propostes més o menys elaborades sobre la forma de la varietat unitària o bé tradicions literàries més o menys seguides per alguns particulars, que van haver, però, generalment, de ser revisades per una institució normativitzadora oficial i confirmades per alguna autoritat governamental per tal de començar a ser usades en les activitats públiques i esteses, així, entre la totalitat de la població (V. Garvin, 1956 i 1973; Haugen, 1966).

Que l'idioma autòcton posseeixi una varietat unificada i consagrada per un poder oficial no equival, però, automàticament i de forma immediata, al fet que aquesta varietat lingüística sigui realment usada en totes les comunicacions socials corresponents per part de la nació abans subordinada. Comença, llavors, el subprocés d'*extensió de l'ús* d'aquesta varietat lingüística autòctona, és a dir, el seguit d'accions que tenen com a objectiu l'adquisició del coneixement de les característiques formals del nou codi per part de la totalitat de la població i la seva utilització efectiva en la globalitat de les funcions comunicatives interiors de la comunitat lingüística. Vehicular el coneixement de la varietat formal d'una determinada llengua entre la població del grup humà que fins llavors —i si no s'havia produït ja una reculada del codi autòcton fins i tot en les funcions més privades— n'utilitzava només unes varietats dialectals orals implica necessàriament l'exposició a la nova formulació i, més concretament, l'organització del seu aprenentatge metòdic. La intrínseca dificultat de la tasca d'adquirir les regles formals d'un codi lingüístic, i, en especial, les referents a la seva escriptura, pot produir fàcilment la no extensió simultània d'aquest coneixement a la totalitat de la població, i particularment als estrats d'edat més avançada. Així, tot i que l'administració governamental o les entitats privades puguin organitzar cursos i altres formes d'ensenyament especialment destinades a la població adulta, el gran vehicle de la difusió de la nova varietat serà el sistema

escolar de la comunitat, tal com probablement va ser-ho en la difusió del codi de la nació antigament dominant.

Aquestes dificultats característiques de l'adquisició de la varietat fixada del codi propi provocaran, doncs, amb tota probabilitat, la seva extensió asimètrica en el conjunt social. Mentre podrà ser més fàcilment vehiculada entre, per exemple, els individus que estiguin relacionats per dependència laboral amb les institucions oficials o amb els mitjans de comunicació de masses —que poden ser posats al servei de la difusió del codi autòcton—, la competència productora apta i fluïda tardarà més a ser present entre la població que realitza treballs de caire més manual en què l'ús de missatges escrits és generalment rar. El reemplaçament de l'idioma públic abans dominant per l'autòcton tendirà, per tant, a ser un procés irregular i no homogeni entre la població. Pel que fa als missatges de caire públic —oficials i no-oficials— les institucions governamentals poden anar dictant normes graduals d'introducció del nou codi i de retracció de l'antigament dominant, per tal com les comunicacions emeses per institucions poden anar essent regularitzades per determinades persones que, especialment ensinistrades, s'ocupin, durant l'etapa de transició, que els missatges públics siguin produïts en l'idioma autòcton, i es contribueixi, així, a la difusió general del codi.

L'*estabilitat* de la comunitat lingüística anteriorment subordinada s'anirà assolint a mesura que la varietat pròpia vagi omplint totes les funcions comunicatives interiors d'aquest conjunt humà, tant en l'esfera pública com en la privada, amb la consegüent retirada de l'idioma allòcton. De fet, amb tota probabilitat, seran els usos lingüístics en els àmbits públics aquells que determinaran a la llarga els usos privats, tal com semblen demostrar, en la història recent, els mecanismes dels processos de substitució global d'un codi per un altre. La continuïtat de la llengua pròpia serà, doncs, aconseguida quan la seva presència generalitzada en les funcions públiques de la comunitat faci innecessari l'ús de l'antic codi dominant i l'idioma autòcton sigui, així, també l'utilitzat amb normalitat en l'àmbit familiar, responsable de la *transmissió* natural de la primera llengua a les noves generacions.

POBLACIÓ, PODER I CODI LINGÜÍSTIC EN LES SITUACIONS COMPLEXES

Si el procés d'extensió de l'ús de la varietat normativitzada de la llengua pròpia és ja habitualment lent, llarg i no es generalitza totalment fins a una nova generació escolaritzada en el nou codi, en les situacions en què la majoria de la població ha perdut ja la competència fins i tot oral i dialectal en el codi autòcton —és a dir, ja ha adquirit com a primera llengua la d'origen foraster, com ocorre per exemple a Irlanda i a Euskadi— el procés de normalització lingüística esdevé força més complex i d'una durada mínima encara més considerable. Si la part més nombrosa de la població no en té la competència productiva bàsica, el mateix procés d'adquisició se'n ressentirà tant probablement entre la població adulta com entre la que passarà pel sistema escolar, en especial si els autòctons ja no tenen ni un coneixement receptiu del seu dialecte, i, encara més, si l'estructura formal del codi que ara usen habitualment i la del propi de la comunitat nacional difereixen fortament. Els organismes governamentals, en aquest cas, hauran d'anar més lentament en l'establiment de normes de reemplaçament del codi dominant per l'autòcton, especialment en els usos públics de dependència privada (activitats comercials i industrials, periòdics, etc.), donat que tot el procés de difusió esdevindrà més difícil i podria provocar molèsties i conflictes importants entre els ciutadans, habituats a l'ús del codi allòcton tot i que tinguin un desig de recuperació de la pròpia llengua nacional. El procés, així, no sols tindrà la missió de promoure el coneixement i la utilització d'una varietat formalitzada que s'afegirà als coneixements dialectals bàsics dels individus, sinó que, en aquest cas, haurà de facilitar la totalitat de la competència, tant oral com escrita, tant colloquial com formal. A fi d'arribar a una situació de comunitat lingüística consolidada, el procés de normalització haurà d'aconseguir, en aquests casos, primer que l'idioma autòcton s'adquireixi com a llengua segona i, posteriorment, que aquest sigui transmès com a primer idioma a una nova generació, la qual el tindrà ja com a llengua nativa habitual i espontània i el podrà continuar transmetent amb igual naturalitat en el futur (cf. el cas de l'hebreu a Israel).

En els casos en què el grup nacional subordinat no hagi arribat a constituir-se en un ens polític totalment sobirà i independent i es trobi compartint l'organització estatal amb altres nacions demogràficament més nombroses (i sovint també superiors globalment en poder), el grau d'autogovern que hagi pogut aconseguir i els principis lingüístics damunt dels quals s'hagi creat el nou estat poden ser igualment elements molt decisius per al desenvolupament i èxit del procés de normalització lingüística. Pel fet que compartir unes mateixes institucions estatals comporta també generalment actuar en un mateix espai físic i econòmic sense barreres internes, una estreta interrelació en altres aspectes anirà probablement sorgint entre els diferents grups nacionals components, fet que tendirà, pel fet mateix de la desigualtat de forces en el nombre de la població, a crear la necessitat de saber i d'usar més l'idioma de la comunitat majoritària per part de la subordinada que no pas a l'inrevés. Si a aquest desequilibri ja *natural* s'hi ha d'afegir una superestructura política que no garanteix o bé dificulta encara l'exercici de la totalitat de les funcions dependents de l'administració governamental per part de l'idioma de la comunitat subordinada, tot i que aquesta disposi d'un cert nivell d'autogovern, la promoció del codi propi es pot veure interferida per aquesta mancança d'utilitat total d'aquest en les funcions de dependència oficial. Aquest tipus de situacions es produeixen quan les disposicions lingüístiques del nou estat no estan basades en el principi de cooficialitat igualitària de l'idioma de cada grup nacional en les institucions comunes (organització que es troba, per exemple, a Suïssa, Iugoslàvia o Bèlgica). Quan l'estat multinacional no s'ha estructurat lingüísticament així sinó que només l'idioma d'una de les comunitats participants —la majoritària— és reconegut com a oficial en les institucions comunes, la resta de les altres col·lectivitats de llengua diferent estaran condemnades a una bilingüització de la *totalitat* dels seus ciutadans i a una incompletesa de funcions oficials per part del seu codi propi. Aquesta situació pot resultar en una perpetuació —si bé en un grau diferent a l'etapa de subordinació total anterior— de la inestabilitat de la comunitat lingüística minoritària, donada la persistència d'interposició oficial d'un altre codi i la tendència al predomini *natural* d'aquest pel fet de

ser la llengua del grup nacional hegemònic en el conjunt de l'estat compartit.

El procés de normalització lingüística pot encara fer-se més difícil i complex si el codi dominant no solament continua essent inevitablement necessitat per la població subordinada per a les funcions oficials que depenguin del govern comú estatal sinó que, a més, no va essent eliminat legalment, encara que sigui de manera gradual, com a codi oficial en el territori propi. En aquest tipus de situacions, en què els mateixos organismes de la comunitat autòctona continuen funcionant sota el principi del bilingüisme institucional després d'una llarga etapa de subordinació política i lingüística total, pot veure's disminuïda la força de les institucions autònomes en tant que promotores del procés d'extensió de l'ús del nou codi en les comunicacions de les entitats no-oficials i de la població en general. Això pot ocórrer per tal com existirà la possibilitat de continuar utilitzant habitualment, en les relacions amb l'administració pública oficial i amb qualsevol altra entitat, l'idioma antigament dominant, i, en especial, si aquesta continuïtat no és percebuda per la població simplement com a transitòria sinó com a estabilitzada. En aquest cas, tot i que es vagi estenent el coneixement de la varietat codificada del codi propi entre la població, el canvi generalitzat de la norma d'utilització de la llengua dominant per l'autòctona pot retardar-se, particularment entre els nuclis ètnicament menys sensibilitzats de la població, ja que, al costat de l'ús del codi propi, el del dominant continua i continuarà essent vigent. En aquest marc, el ritme de la normalització pot dependre més de factors relacionats amb la vivència del procés —com ara el grau d'identificació nacional i lingüística i/o de rebuig del codi dominant— per part de la població, i, en especial, d'aquelles capes socials que dirigeixen les institucions econòmiques, que no pas simplement de les mesures pràctiques de les institucions polítiques autònomes, ja que aquestes darreres no podran ser tan efectives en el trencament de la inèrcia dels hàbits lingüístics. En aquest tipus de contextos, la mateixa estabilitat futura de la comunitat lingüística subordinada pot deixar d'estar potencialment garantida malgrat la concessió de cert autogovern i del rang d'oficial per al seu codi, donada l'absència de funcions públiques exclusives

per a l'idioma autòcton i, per altra banda, la possibilitat correlativa de plena utilitat funcional de la llengua del grup nacional majoritari de l'estat. Sota aquestes condicions, pot perfectament esdevenir-se que capes importants de la població subordinada —generalment ja bilingüitzada pel llarg període de total dependència política— continuïn optant, després d'avaluar la situació global, per transmetre a les noves generacions no l'idioma autòcton sinó el dominant, el qual serà globalment més útil i indispensable que no pas el propi del seu grup nacional, insuficient i no absolutament necessari.

Les dificultats per als processos de normalització lingüística poden encara augmentar en aquells casos en què no sols la comunitat subordinada no té possibilitats de fixar funcions lingüístiques exclusives per al seu codi propi sinó que, a més a més, contingents importants de població del grup nacional dominant s'han traslladat a residir al territori de la collectivitat minoritària. En aquestes configuracions, presents, com hem dit, entre altres territoris, al País de Galles, a Euskadi i als mateixos Països Catalans, les situacions de partida mostren correntment un bilingüisme general per part del grup autòcton i, per contra, un molt menor grau de coneixement i d'ús del codi de la comunitat territorial en el conjunt d'origen allòcton, donat que les relacions intergrupals tendeixen a produir-se més en la llengua dominant —que tothom sap— que no pas en l'idioma de la comunitat subordinada, ignorat per la població immigrant en el moment de la seva arribada. El procés d'extensió de l'ús del codi autòcton pot trobar-se, en aquest marc, fortament obstaculitzat no sols pels desavantatges intrínsecs del codi minoritari en el pla constitucional sinó per la mateixa composició de la població subjecte del procés. En aquest cas, la situació pot ser més complexa que en la caracteritzada per la pèrdua de competència en el codi autòcton per part de la pròpia població del conjunt nacional subordinat, ja que els nombrosos individus migrants de llengua majoritària no definiran probablement la situació en els mateixos termes que els nadius, els quals, encara que no parlin ja la llengua del seu propi grup, en poden conservar la identitat ètnica i poden disposar d'una motivació irredentista. En el cas de deshomogeneïtzació de la població per

irrupcions migratòries, aquests collectius poden ben fàcilment no tenir cap sentit d'identificació amb la comunitat políticament subordinada i, en canvi, sí que poden tenir lligams, a través dels sentiments ètnics, amb el conjunt dominant de l'estat, dins del qual ells poden potencialment incloure's, en el pla perceptual.

L'evolució del procés de la normalització lingüística en aquest tipus de marc no dependrà, doncs, només de les actuacions del poder polític sinó també de les configuracions que hagin anat prenent les relacions globals entre els grups humans en contacte. Seran d'especial importància factors com ara la proporció quantitativa de cada conjunt, la seva localització residencial —elements que intervindran en la freqüència dels seus encontres—, i les diferències de poder *econòmic* i de *status* social juntament amb l'actitud que davant el fet migratori prengui la comunitat autòctona —que seran importants per a la definició que cada grup es faci de l'altre. Lingüísticament, és clar que la presència nombrosa d'individus precisament de llengua dominant tendirà a ser un element de confusió i, també probablement, de tensió en el procés de normalització, donat que pot retardar —i segons com, fer impossible— l'adopció de determinades mesures governamentals de promoció del codi autòcton enfront de l'allòcton. Per tal com el procés de normalització lingüística té lloc en un marc democràtic, en què, si més no en teoria, tots els ciutadans tenen igualtat de vot i de drets, el collectiu de llengua dominant pot exercir una pressió important en la definició de la política lingüística concreta del govern autònom. El fet que una part important de la població de l'interior del territori no sigui d'origen nadiu, sumat al fet de la subjecció obligatòria de les institucions d'autogovern de la comunitat subordinada als principis estatals generals sobre matèria lingüística, pot dur a un procés de normalització insegur i inestable i de final no gens clar. El fet que quedi dificultada la presa de mesures radicals i efectives de promoció del codi autòcton i de retirada de funcions importants del dominant, juntament amb el mecanisme d'absorció del matrimoni mixt, pot anar duent fàcilment a una progressiva disminució demolingüística de la comunitat autòctona enfront de la immigrant que faci impossible, a la llarga, la consecució dels

objectius mínims d'estabilitat i viabilitat de la comunitat lingüística subordinada.

EL CAS CATALÀ

En el marc de l'endarreriment ideològic de les estructures polítiques espanyoles, que ha obstaculitzat repetidament la consolidació d'un sistema de base democràtica i que ha fet possible la perpetuació de situacions absolutistes i dictatorials fins ben recentment, la comunitat de llengua catalana, sotmesa plenament a programes governamentals de desnacionalització —ja des del segle XVII pel que fa a França i més específicament des del XVIII pel que respecta a Espanya— ha intentat des de finals del segle XIX i principis del segle XX d'emprendre seriosament el procés de normalització del seu idioma autòcton per tal de constituir-se en comunitat lingüística diferenciada i estable en el context espanyol i europeu. Particularment a Catalunya —la zona capdavantera del modern moviment de reivindicació nacional dins de l'àrea del domini lingüístic català— però també al País Valencià i a les Illes Balears, s'ha intentat d'anar avançant cap a aquest objectiu cada vegada que una instauració del sistema democràtic s'ha produït a l'Espanya del segle XX. Des de les institucions polítiques de diferent nivell a què els membres de la comunitat lingüística catalana han pogut accedir democràticament, s'han dut a terme accions de promoció del codi autòcton enfront de l'allòcton, llargament imposat pels organismes polítics de dependència forastera. Com que la democràcia, però, ha anat sofrint continus períodes d'interrupció al llarg del segle, la mateixa sort han seguit tots els intents de normalització del català. Tenint en compte aquest context, la tasca que s'ha fet en aquest terreny és immensa, en especial pel que fa a la normativització o codificació de la llengua, aspecte essencial de qual-sevol procés de normalització, que permet en aquesta nova etapa històrica poder reiniciar el procés des d'una fase més avançada que si s'hagués de començar de bell nou.

La situació de la comunitat de llengua catalana en iniciar-se el nou període emmarcat per la Constitució espanyola de 1978 es

caracteritzava per una general absència d'ús públic del català, tant en les activitats de dependència oficial com no-oficial, només trencada per les accions voluntaristes d'entitats culturals i persones a títol particular, i per la concessió d'alguns petits espais a la ràdio i a la televisió oficials, generalment a horaris desavinents. En aquest marc institucional de predomini absolut del castellà, la població, en general, havia esdevingut bilingüe a nivell oral i, en canvi, unilingüe en el pla escrit, donat que havia estat només escolaritzada en llengua castellana. L'ús de l'idioma autòcton, així, tendia a ser general en les comunicacions orals d'índole privada entre els nadius, excepte en algunes capes de l'aristocràcia i de la burgesia que havien abandonat l'idioma propi fins i tot en els àmbits privats. Les comunicacions escrites entre institucions oficials i econòmiques i entre aquestes i els ciutadans eren, de fet, únicament en castellà, i les orals, en general, depenien de la voluntat dels seus directius i dels funcionaris o dels empleats. La població, però, en els territoris de llengua catalana no era ja únicament d'origen autòcton, sinó que un nombre elevat —més potser del 40 % a Catalunya— procedia d'àrees geogràfiques pertanyents a la comunitat lingüística castellanoparlant i es trobava integrada i interrelacionada, si més no econòmicament, amb la societat catalana. Pel fet que, en general, l'adquisició del castellà per part dels catalans havia estat enormement ajudada a causa de la seva escolarització únicament en l'idioma allòcton, i l'ús d'aquest idioma, a conseqüència de les circumstàncies polítiques, era absolutament predominant en la vida pública, les relacions entre autòctons i immigrants tenien lloc majoritàriament en llengua castellana, posat que aquests darrers no duguessin ja força anys a Catalunya o hi haguessin nascut o bé arribat de petits i haguessin tingut un context social facilitador de la catalanització.

El marc polític actual —que ha permès d'iniciar de nou el subprocés d'extensió de l'ús del català, com a part fonamental del procés de normalització d'aquesta comunitat lingüística— es caracteritza bàsicament per la retirada de molts dels obstacles que els organismes del poder estatal posaven anteriorment a l'ús públic d'aquest idioma en el seu propi territori, pel seu reconeixement —tot i que de forma gradual en la pràctica— per part de certs

departaments de l'administració perifèrica de l'estat central a Catalunya, i alhora per la reinstauració d'entitats d'autogovern catalanes que tenen el català com a *llengua pròpia*, tot i que han d'observar un bilingüisme oficial català/castellà. El català és, ara, doncs, llengua cooficial a Catalunya, el País Valencià i a les Illes Balears, però no als organismes centrals comuns de l'estat, mentre que l'idioma dominant, el castellà, continua essent l'única llengua oficial dels òrgans estatals centrals i, a més, gaudeix també de *status* cooficial a Catalunya i a la resta de comunitats autònomes de l'àrea lingüística subordinada. Les institucions autonòmiques i locals catalanes, doncs, poden ara tenir el català com a idioma d'ús interior habitual i dur a terme una certa política de promoció del català a través dels missatges exteriors no estrictament administratius, del sistema escolar, de la creació i manteniment de mitjans de comunicació, d'estímul per al seu ús en les activitats públiques de dependència privada i en la creació artística, etc. Aquestes accions en favor del català, poden, però, trobar-se sovint amb la interferència —o bé, en els camps d'estricta responsabilitat estatal, amb el desinterès— dels organismes centrals de l'estat, que, encara amb àmplies àrees de poder que afecten les comunitats lingüístiques no-castellanes, i sota un poder judicial inevitablement influït pel paradigma ideològic de l'estat-nació, poden continuar tendint, generalment, a cercar la permanència i la preemiència de l'ús del castellà en les comunicacions institucionalitzades de tots els territoris integrats en l'estat comú.

En aquest context polític, les comunicacions de les institucions i entitats de dependència privada —d'enorme influència en la societat actual— van adaptant-se lentament i de forma desigual, a una nova situació que, com hem dit, tot i que despenalitzava i legalitzava l'ús de la llengua pròpia en el domini lingüístic català inclòs en l'Estat espanyol, tampoc no n'exclou l'ús del codi tradicionalment dominant —el castellà— sinó que el consagra com a cooficial en el territori autòcton i com a únic oficial en els òrgans centrals comuns de l'estat. El català, doncs, s'estén en algunes institucions privades de serveis públics catalanes, però, en canvi, ho fa amb menys convicció i força en moltes altres empreses de lucre, tot i que es troba sempre generalment al costat del castellà, llengua que

continua essent globalment majoritària —si bé abans era pràcticament exclusiva— en els missatges públics. Contribueix decisivament a aquest resultat el fet de l'arribada contínua de comunicacions en l'idioma dominant no produïdes des del territori autòcton sinó des de la resta de l'estat (televisió, ràdio, premsa periòdica, opuscles informatius, publicitat, etiquetatge comercial, etc.), els responsables de les quals, sense cap regulació legal que estableixi àrees lingüístiques territorials diferenciades, consideren l'àrea estatal com una sola unitat econòmica i de consum i, en conseqüència, vehiculen els seus missatges generalment només en llengua castellana.

Paral·lelament a aquestes circumstàncies, l'evolució de la població sembla que vagi tendint cap a una lenta però gradual disminució del percentatge global d'individus que tenen com a llengua primera l'idioma autòcton, i, en canvi, cap a un progressiu augment dels que han tingut les dues llengües com a *maternes* (casos de matrimonis mixtos) i dels que tenen únicament el castellà (SIEDIC, 1983 i 1984). La direcció d'aquest procés —amb causes inicials encara en l'etapa política anterior— sembla suggerir una progressiva minorització demogràfica de la pròpia població de primera llengua autòctona i, correlativament, no sols la permanència de la població de llengua primera castellana sinó fins i tot el seu augment, tot i que la immigració física s'hagi aturat en aquests moments. Així, malgrat que a nivell de la població global que habita a Catalunya la proporció entre els dos grups lingüístics pugui ser favorable al conjunt autòcton o, si més no, equilibrada, les xifres que s'observen en les noves generacions mostren un desequilibri clar a favor del castellà, llengua que és la *materna* per a més individus que no pas la catalana. En canvi, però, va augmentant paral·lelament el nombre d'individus d'origen immigrant que entenen el català i, en les noves generacions, el nombre global de població que el sap parlar i escriure, fruit ja de les mesures de la nova situació. Cal tenir en compte, però, que l'augment del coneixement del català no implica automàticament un mateix nivell de creixement del seu ús, donada la possibilitat, en aquest cas, d'utilitzar un altre idioma, conegut per la totalitat de la població i amb les normes socials d'ús predominantment al seu favor.

En aquest context, els usos lingüístics reals per part de la població en general no han sofert, probablement, encara gaires canvis notables respecte de la situació anterior, tot i que es va avançant de manera important en la possibilitat d'utilitzar el català en les relacions amb els organismes de l'administració oficial a Catalunya, particularment en els que depenen de les institucions autònomes, i també en algunes delegacions d'òrgans que són responsabilitat del govern de l'estat. En altres àmbits de dependència privada o semipública, la possibilitat real, per exemple, de ser atesos en català en les relacions amb entitats i empreses amb les quals no era possible de fer-ho abans, encara es troba força endarrerida, en especial a causa de la manca d'una política en aquest sentit per part de moltes d'aquestes organitzacions, i malgrat les disposicions legislatives autònomes vigents, que no han estat, però, gaire desenvolupades ni han estat objecte d'una política eficaç d'implantació pràctica. El principal problema, de fet, pot raure en aquelles posicions de relació pública ocupades per individus d'origen al·lòcton que no s'han trobat amb un context social i institucional catalanitzador en el moment de la seva arribada a l'àrea catalana, i que no han desenvolupat, per tant, el català com a idioma parlat, tot i que una gran majoria ara ja el comprenen. Aquest fet, al costat de la norma d'ús dels catalans predominant en les comunicacions intergrupals favorable a la utilització del castellà, provoca una situació en què sovint l'atenció en català és poc reivindicada, fenomen que alhora contribueix a no despertar interès pel tema per part de molts dels responsables de les entitats i empreses, que, enduts per la inèrcia, probablement ni arriben a percebre conscientment el problema. De fet, la norma d'usar el castellà i no el català en les interaccions quotidianes d'individus d'un i altre grup lingüístic és una situació que tendeix a repetir-se en tot tipus de relacions i que no sembla pas que pugui ser alterada fàcilment, tot i que fa la impressió d'haver-se avançat en l'ús del codi autòcton en reunions mixtes, malgrat que en el moment d'adreçar-se personalment a un interlocutor d'origen immigrant present, es torni, sembla que encara majoritàriament, a usar l'idioma d'aquest darrer per part de l'individu autòcton.

PERSPECTIVES FUTURES

En aquest estat de coses, a Catalunya, de progressiva disminució del català com a llengua primera de les noves generacions (si més no fins al 1981) i d'extensió lenta però gradual d'aquest mateix codi com a llengua segona dels immigrants castellanoparlants i com a codi escrit —juntament amb el castellà— de la globalitat de la població, però de tendència també a la perpetuació de normes d'ús interpersonal originades en la situació socio-política anterior, l'evolució del procés de normalització del català es presenta certament ambigua i oberta. El fet que, en general, els individus prefereixin habitualment l'ús de la llengua que han rebut en primer lloc i que sigui aquesta la que generalment tendeixi a definir la seva identitat ètnica —amb totes les conseqüències que això comporta— pot constituir un factor d'extrema importància per a l'evolució de la situació, especialment si es va confirmant en el futur el gradual canvi de grup lingüístic majoritari en la societat catalana, fet de clares repercussions polítiques i, evidentment, lingüístiques per a l'esdevenidor de la comunitat autòctona i per al conjunt d'aspectes de la societat catalana. A no ser, doncs, que s'aconsegueixi trencar aquesta tendència en els pròxims anys i s'equilibrin les dimensions de les noves generacions entre els dos grups lingüístics o es tornin a invertir a favor del català, l'extensió d'aquest idioma com a llengua segona entre els immigrants i com a codi escrit entre els autòctons poden ser elements ja d'importància secundària en el conjunt del procés de normalització, el qual pot esdevenir encara més difícil i fins i tot derivar cap a fases regressives per al català.

De fet, en aquesta evolució de la situació hi jugarà un paper fonamental el grau de transformació dels usos lingüístics de les institucions oficials i no-oficials de l'àrea territorial de la llengua catalana. Si l'evolució majoritària d'aquestes entitats és mantenir la inèrcia dels antics comportaments i continuar usant predominantment (o fins i tot exclusivament) el castellà i no pas emprendre una renovació dels usos lingüístics externs i interns afavorint el predomini habitual del català —tant oral com escrit—, el procés sociolingüístic, tenint en compte l'actual situació de les normes de

comportament lingüístic de la població, pot tendir més i més cap a la conservació de la supremacia del castellà en les funcions tant institucionals com privades, i fer impossible, així, la normalització futura de la comunitat lingüística catalana. Si no es produeixen canvis importants —tot i que siguin de forma gradual— que facin realitat la preeminència del català en els usos lingüístics de l'ensenyament, de les empreses públiques i privades, dels mitjans de comunicació i de les institucions oficials, difícilment es podran produir canvis en els comportaments dels individus que possibilitin no solament la inversió a favor del codi autòcton de la tendència actualment favorable al castellà en el procés de transmissió intergeneracional de la llengua primera, sinó probablement ni el simple predomini del català en els usos interpersonalment corrents.

És important, doncs, parar esment en el fet que el futur del procés de normalització es juga fonamentalment en les comunicacions *institucionalitzades*, que són les que poden determinar, en darrera instància, el canvi dels usos lingüístics *individualitzats* de la població global. En la mesura que es pugui anar transformant *el conjunt* dels missatges públics que s'emeten i que es reben en el marc de la comunitat lingüística catalana, el procés de normalització lingüística avançarà o s'aturarà. Cal tenir molt present el fet del funcionament ecològic del sistema socio-cultural —marc de l'existència dels idiomes— i adonar-nos, en conseqüència, de les interrelacions de tots els elements que poden influir en el procés. L'extensió de l'ús del català en el sistema escolar, per exemple, pot tenir molt poca repercussió en la globalitat de les comunicacions socials si, paral·lelament, no s'estimula una dinàmica semblant en la resta dels usos lingüístics de les altres institucions de la societat —i, en especial, en les més relacionades amb l'activitat econòmica dels individus— donada aquesta caracterització interdependent de tots els elements que influeixen en l'ús lingüístic. Per més que el sistema escolar pugui ser eficaç en la facilitació de la competència en un idioma donat, la utilització d'aquesta llengua estarà sotmesa a la determinació de molts altres factors socials, totalment extraescolars. De fet, els determinants de l'ús d'un o altre codi caldrà cercar-los en un conjunt complex de factors, entre els quals hi haurà probablement les normes socials actualment predominants,

les vehiculades a través del sistema escolar i dels mitjans de comunicació de masses, l'idioma preeminent en les posicions i activitats econòmiques amb mes *status*, etc. Serà després d'una avaluació personal del conjunt d'aquests elements de la situació que més els afecten quan els individus que habiten actualment en el territori de la comunitat lingüística catalana decidiran de transmetre una o altra llengua als seus descendents i possibilitar, així, la continuïtat normalitzada o bé l'extinció de la llengua autòctona.

La responsabilitat fonamental d'actuar intel·ligentment i amb eficàcia sobre el canvi dels usos lingüístics institucionalitzats recau fonamentalment en els organismes polítics de la comunitat lingüística catalana, a través de les disposicions legals i de les accions generalitzades d'ajut i promoció que puguin emprendre directament, i alhora de les proposicions de regulació lingüística que, juntament amb els representants polítics de la població autòctona en els òrgans parlamentaris centrals comuns, presentin a aquests darrers i al poder executiu estatal per tal que siguin aprovades i dutes a la pràctica. Des d'aquesta perspectiva, tot i que l'actual etapa política ha possibilitat el reinici del procés de normalització del català, els principis que en matèria lingüística es troben consagrats als textos constitucionals i, en especial, les interpretacions que els diversos tribunals en van donant, semblen portar en ells mateixos límits i constriccions que poden dificultar l'adopció gradual de determinades mesures necessàries per a la plena estabilitat de la comunitat lingüística catalana a Espanya. Aquest estat de coses pot dur fàcilment a un agreujament de la situació i a un augment del nivell de conflicte, en especial si les interpretacions del marc constitucional vigent no evolucionen en un futur pròxim cap a principis més clars que permetin la necessària promoció del català també en els òrgans oficials comuns de l'estat i la preeminència d'aquest idioma en les comunicacions institucionalitzades oficials i no-oficials que, globalment, es produeixen i/o circulen pel territori de la comunitat lingüística catalana.

El procés de normalització de la llengua catalana es presenta, doncs, complex i, a més, divers segons les diferents regions del territori de la comunitat lingüística, per tal com aquestes zones presenten graus diferents de competència i de consciència lingüística

de la població i de desenvolupament de la planificació (socio)lingüística. Alhora, el cas català presenta dos dels grans factors d'instabilitat d'aquest tipus de processos, com són, d'una banda, la permanència d'un grau important d'interposició política per part del grup nacional dominant i, per l'altra, l'existència d'importants sectors de població —d'origen autòcton i immigrant— que no tenen l'idioma propi de la comunitat com a llengua primera i sí, en canvi, el de la collectivitat majoritària de l'estat, fet que provoca al mateix temps l'existència de diferències en la percepció de la situació lingüística i en la motivació per dur endavant un procés de normalització del codi autòcton. Dependrà, doncs, dels encerts i de l'eficàcia de les actuacions dels poders polítics autònoms, de les decisions dels òrgans centrals estatals controlats pel conjunt nacional preeminent, i de les actituds i les avaluacions majoritàries de la població de l'àrea de llengua catalana, que el procés de normalització lingüística avanci cap a etapes de més estabilitat i consolidació o bé que s'aturi en fases de simple persistència atenuada de jerarquització —i, doncs, de minorització de la més feble— en la relació entre comunitats lingüístiques veïnes, associades en un mateix estat.

BIBLIOGRAFIA

- ARACIL, Lluís V. (1965): *Conflit linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe nouvelle*, Nancy, Centre Européen Universitaire.
- (1979a): «Educació i sociolingüística», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 2, pp. 33-86.
- (1979b): «Substitució Lingüística», *Ictineu. Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans (Segles XVIII-XX)*, Barcelona, Edicions 62, pp. 458-460.
- (1982): *Papers de Sociolingüística*, Barcelona, La Magrana.
- (1983): *Dir la realitat*, Barcelona, Edicions Països Catalans.
- (1986): «Llengua nacional: Una crisi sense crítica?», *Límits. Revista d'assaig i d'informació sobre les ciències del llenguatge*, 1 (novembre), pp. 9-23.

- ARGENTE, Joan, et alii (1979): «Una nació sense estat, un poble sense llengua?», *Els Marges*, 15, pp. 3-13.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1982): *Llengua i societat*, Barcelona, Edicions Indesinenter.
- (1986): *Llengua i poder*, Barcelona, Laia.
- BALIBAR, René, i Dominique LAPORTE (1976): *Burguesia y lengua nacional*, Barcelona, Avance.
- BASTARDAS I BOADA, Albert (1984): «Integració dels immigrants i legislació lingüística a Catalunya», *Revista de Llengua i Dret*, 4 (novembre), pp. 59-72.
- (1986): «Indicacions i suggeriments per a l'elaboració de plans generals i específics d'extensió de l'ús del català», *Revista de Llengua i Dret*, 7 (juny), pp. 179-184.
- (1987): «La planificació lingüística en els casos flamenc, basc i català: una nota comparativa», *Revista de Llengua i Dret* (en premsa).
- BETTS, Clive (1976): *Culture in Crisis. The Future of the Welsh Language*, Upton, Wirral, The Ffynnon Press.
- CARRÈRE D'ENCAUSSE, Hélène (1978): *L'empire éclaté. La révolte des nations en URSS*, París, Flammarion.
- COBARRUBIAS, Juan, i J. A. FISHMAN, eds. (1983): *Progress in Language Planning. International Perspectives*, Berlín, Mouton.
- COOPER, Robert L. (1982): *Language Spread. Studies in Diffusion and Social Change*, Bloomington, Indiana University Press.
- CORBEIL, Jean-Claude (1980): *L'aménagement linguistique du Québec*, Montréal, Guerin éd.
- DESSEMONTEY, François (1984): *Le droit des langues en Suisse*, Québec, Conseil de la Langue Française.
- DIVERSOS (1975): *Les états multilingues. Problèmes et solutions*, Québec, Les Presses de l'Université Laval.
- (1978): *Minorités linguistiques et interventions. Essai de typologie*, Québec, CIRB / Les Presses de l'Université Laval.
- (1981): *L'état et la planification linguistique*, Québec, Office de la Langue Française.
- DOFNY, Jacques, i Akinsola AKIWOWO, eds. (1980): *National and Ethnic Movements*, Londres, SAGE Publ. / ISA.
- EUSKALZAINDIA - REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA (1977): *El libro blanco del euskera*, San Sebastián, Euskalzaindia.
- FALCH, Jean (1973): *Contribution à l'étude du statut des langues en Europe*, Québec, CIRB / Les Presses de l'Université Laval.
- FISHMAN, Joshua A., ed. (1974): *Advances in Language Planning*, La Haia, Mouton.

- FERRER I GIRONÈS, Francesc (1985): *La persecució política de la llengua catalana*, Barcelona, Edicions 62.
- GAMBIER, Yves (1986): *La Finlande bilingue: Histoire, droit et réalités*, Quebec, Conseil de la Langue Française.
- GARVIN, Paul, L., i Madeleine MATHIOT (1956): «The Urbanization of the Guaraní Language. A Problem in Language and Culture», dins *Selected Papers of the Fifth International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences, Philadelphia, September 1-9, 1956*, Filadèlfia, University of Pennsylvania Press, pp. 783-790.
- GARVIN, Paul L. (1973): «Some Comments on Language Planning», dins Joan RUBIN i Roger SHUY, eds., *Language Planning. Current Issues and Research*, Washington, Georgetown University Press, pp. 24-33.
- HAUGEN, Einar (1966): *Language Conflict and Language Planning. The Case of Modern Norwegian*, Cambridge, Harvard University Press.
- KREJČÍ, Jaroslav, i Vítězslav VELÍMSKY (1981): *Ethnic and Political Nations in Europe*, Nova York, St. Martin's Press.
- MACKAY, William F. (1976): «Las fuerzas lingüísticas y la factibilidad de las políticas del lenguaje», *Revista Mexicana de Sociología*, 2, volum 38 (abril-juny), pp. 279-309.
- (1977): *Irish Language Promotion: Potential and Constraints*, Dublín, Institiúid Teangeolaíochta Éireann.
- (1979): «L'irredentisme linguistique: une enquête témoin», dins G. MANESSY i P. WALD, eds., *Plurilinguisme: Normes, situations, stratégies*, París, L'Harmattan, pp. 257-284.
- (1980): «The Ecology of Language Shift», dins P. H. NELDE, ed., *Sprachkontakt und Sprachkonflikt*, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, pp. 35-41.
- (1983): «La mortalité des langues et le bilinguisme des peuples», *Anthropologie et Sociétés*, 3, volum 7, pp. 3-23.
- MACKAY, W. F., i Albert VERDOODT, eds. (1975): *The Multinational Society. Papers of the Ljubliana Seminar*, Rowley, Newbury House Publ.
- MARTÍ I CASTELL, Joan (1984): «Què és el "normal" en la normalització lingüística? Algunes qüestions a l'entorn de la Llei de Normalització Lingüística a Catalunya», *Revista de Llengua i Dret*, 3 (abril), pp. 65-68.
- MAURAS, Jacques (1986): «Normalització lingüística, bilingüisme i diglòssia a Quebec», *Revista de Llengua i Dret*, 8 (desembre), pp. 151-156.

- NINYOLES, Rafael Ll. (1969): *Conflicte lingüístic valencià*, València, Eliseu Climent, ed.
- (1975a): *Idioma i prejudici*, Palma de Mallorca, Moll.
- (1975b): *Estructura social y política lingüística*, València, F. Torres, ed.
- (1976): *Bases per a una política lingüística democràtica a l'estat espanyol*, València, Eliseu Climent, ed.
- (1977): *Cuatro idiomas para un estado*, Madrid, Cambio 16.
- PITARCH, Vicent (1983): «Un cas singular de conflicte lingüístic: la situació actual del País Valencià», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 5, pp. 41-51.
- (1984): *Reflexió crítica sobre la llei d'ús i ensenyament del valencià*, València, Eliseu Climent, ed.
- (1986): «El català al País Valencià: retracció i resistència», *Caplletra. Revista de Filologia*, 1, pp. 75-88.
- POGARELL, Reiner (1983): *Minority Languages in Europe. A Classified Bibliography*, Berlín, Mouton.
- PRICE, Glanville (1969): *The Present Position of Minority Languages in Western Europe. A Selective Bibliography*, Cardiff, University of Wales Press.
- PUIG I MORENO, Gentil (1983): «Criteris per a una normalització lingüística democràtica a Catalunya», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 5, pp. 25-39.
- RUBIN, Joan i Björn H. JERNUDOD, eds. (1971): *Can Language Be Planned?*, Honolulu, The University Press of Hawaii.
- SAVARD, J. G. i R. VIGNEAULT, prés. (1975): *Les états multilingues. Problèmes et solutions*, Quebec: CIRB. / Les Presses de l'Université Laval.
- SERVEI D'ENSENYAMENT DEL CATALÀ (SEDEC) (1983): *El català a la fi de l'EGB (curs 1982-83)* (policopiat).
- (1984): *El coneixement del català entre els alumnes d'EGB, BUP i FP*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, Dades d'Ensenyament, 1.
- SIGUAN, Miquel (1976): «Bilingüisme i educació. Per a una sociologia del bilingüisme», dins *Bilingüisme i educació (2n. seminari)*, Barcelona, Teide, pp. 5-36.
- , coord. (1983): *Lenguas y educación en el ámbito del Estado español*, Barcelona, Universitat de Barcelona.
- STRUBELL I TRUETA, Miquel (1981): *Llengua i població a Catalunya*, Barcelona, La Magrana.
- TOURET, Bernard (1973): *L'aménagement constitutionnel des États de*

- peuplement composite*, Quebec, CIRB / Les Presses de l'Université Laval.
- VALLVERDÚ, Francesc (1977): «La normalització del català modern», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 1, pp. 147-155.
- (1979a): «Normalització Lingüística», dins *Ictineu. Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans (segles XVIII-XX)*, Barcelona, Edicions 62, pp. 344-345.
- (1979b): *La normalització lingüística a Catalunya*, Barcelona, Laia.
- (1980): *Aproximació crítica a la sociolingüística catalana*, Barcelona, Edicions 62.
- VERDOODT, Albert (1973a): *La protection des droits de l'homme dans les États plurilingues*, Paris / Bruxelles, F. Nathan / Éd. Labor.
- (1973b): *Les problèmes des groupes linguistiques en Belgique*, Lovaina, Centre de Recherches Sociologiques / Institut de Linguistique.

Josep Soler i Carbó

La normalització lingüística: normes i varietats

REGLES I NORMES

La llengua i la societat, així com la vida i la ment humanes, són estructures molt complexes per raó, sobretot, dels principis i regles internes que condicionen la seva evolució. Aquestes regles i principis imposen limitacions a la combinació d'elements d'una cèl·lula o de la llengua, de la mateixa manera que imposen limitacions a la llibertat dels individus dins la societat. Però dins d'aquestes limitacions es dona una gran varietat d'eleccions que portaran a la innovació i al canvi. Malgrat les forces aleatòries o no-aleatòries del canvi que sempre estan presents en tot sistema organitzat, natural o artificial, la identitat de l'estructura es manté. Segons la teoria de la informació (Campbell, 1982), l'estructura i la llibertat, l'entropia i la redundància no són contràries sinó complementàries. La possibilitat de fer noves combinacions d'elements biològics o lingüístics o de triar noves formes de comportament social, per una banda, i les limitacions que imposa l'estructura biològica, lingüística i social, per l'altra, coexisteixen de tal manera que permeten que el sistema estructurat —sigui un organisme viu, la llengua o la societat— segueixi la direcció de la història i no la del caos. Les regles determinen la societat o les llengües humanes, però també les dinamitzen i són una font d'innovació i de renovació (Brown i Levinson, 1978; Douglas, 1966).

En tot grup social hi ha normes que controlen les relacions possibles entre els membres del grup; que prescriuen, per exemple, quin tipus d'indumentària és apropiada segons les situacions; que recomanen quin tipus de llengua cal usar segons l'audiència i el